

## ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Степанюка Руслана Леонтійовича на дисертацію Бажанюка Василя Васильовича на тему «Правові та організаційно-тактичні основи проведення експертиз у кримінальному провадженні», представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду Донецького державного університету внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 Право

### *Ступінь актуальності обраної теми.*

Судова експертиза є найбільш вагомою формою використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Під час розслідування багатьох видів кримінальних правопорушень за допомогою експертизи сторони кримінального провадження та суд намагаються встановити важливі обставини, що входять до предмету доказування. Тому відповідна проблематика здавна знаходиться у пріоритеті в наукових дослідженнях у галузі кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи.

З 2012 року, коли був прийнятий чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, істотно змінилась процедура залучення експерта до кримінального провадження, порівняно з інститутом призначення судової експертизи, який існував у попередні часи. Було проголошено змагальність сторін і рівні права на збирання та подання до суду доказів, у тому числі і щодо судової експертизи. Але реалізація цієї засади кримінального провадження при залученні експертів стикнулася із суттєвими складнощами. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання визначення правових та організаційно-тактичних основ проведення експертиз в нинішніх умовах правового регулювання кримінального провадження.

В сучасних умовах розвитку кримінального процесу України потребує переосмислення ціла низка теоретичних положень, що стосуються проведення експертиз, викладених в попередніх наукових дослідженнях. Проблемними залишаються і практичні аспекти використання судових експертиз у змагальному кримінальному процесі, самостійного залучення

експерта стороною захисту під час досудового розслідування, підготовки проведення судової експертизи, її стадій та оцінки висновку експерта. Це зумовлює необхідність проведення наукових досліджень щодо вдосконалення правових підстав та організаційно-тактичних основ проведення експертиз і засвідчує високий ступінь актуальності обраної Бажанюком Василем Васильовичем теми дисертаційного дослідження.

### ***Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.***

Судячи з представлених матеріалів, дисертація виконана в межах науково-дослідної тематики Донецького державного університету внутрішніх справ відповідно до комплексної наукової програми «Основні напрями реформування законодавства України у контексті Європейської інтеграції» (номер державної реєстрації 0104U004048); Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Стратегії розвитку Експертної служби МВС України на період до 2020 року та Плану заходів щодо її реалізації, затверджених наказом МВС України від 15 березня 2017 року № 229; «Переліку пріоритетних напрямів наукових досліджень в Україні з проблем наук кримінально-правового циклу» (п. 8. Розд.V), затвердженого 30.05.2019 р. в Національній академії правових наук України; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454 (п. 1, 10, 14, 27).

Наукові публікації здобувача виконані на належному рівні. З них три наукові статті опубліковані у вітчизняних фахових виданнях з юридичних наук, одна стаття у зарубіжному науковому виданні, три тези доповідей у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських конференцій. Наукові публікації за рівнем виконання відповідають вимогам до такого виду праць.

***Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.***

Результати представлених у дисертації наукових результатів мають належний ступінь наукової новизни, зокрема:

1. Одержали подальший розвиток наукові уявлення про генезис становлення та розвитку інституту судової експертизи в кримінальному провадженні у частині новітнього періоду становлення України як незалежної держави.

2. Вперше здійснено наукове узагальнення та визначено сучасні напрями вдосконалення судової експертизи, а саме: удосконалення методик проведення традиційних експертиз і формування нових видів експертиз (молекулярно-генетичної; експертизи, пов'язаної з використанням поліграфа; військової експертизи; експертизи об'єктів інтелектуальної власності та ін.).

3. Удосконалено теоретичні положення щодо забезпечення змагальності сторін кримінального провадження у частині подання й оцінки експертних висновків на основі проголошеної рівності прав сторін на збирання та подання до суду доказів.

4. Вперше запропоновано низку змін до КПК України з метою усунення суперечностей в правовому врегулюванні рівності сторін в частині залучення експертів, зокрема шляхом надання стороні захисту права не тільки ініціювання проведення експертизи, але й права здійснювати адвокатський контроль за проведенням експертиз стороною обвинувачення.

5. Удосконалено процесуальні й тактичні аспекти проведення судової експертизи на стадії досудового розслідування та за дорученням суду.

6. Одержали подальший розвиток теоретичні положення щодо обґрунтування сутності призначення експертизи як слідчої (розшукової) дії.

7. Удосконалено рекомендації щодо організацій і тактики призначення судової експертизи на стадії досудового розслідування.

9. Удосконалено наукові положення щодо змісту процесу проведення судової експертизи у кримінальному провадженні.

10. Одержали подальший розвиток теоретичні положення та практичні рекомендації щодо аналізу, перевірки та оцінки висновку експерта як джерела доказів у кримінальному провадженні.

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, оприлюднені в 7 наукових публікаціях, з яких 3 статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 стаття у зарубіжному науковому виданні та 3 публікації наукових доповідей на науково-практичних конференціях. Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

***Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.***

У дисертації висловлюються і аргументуються судження автора з усіх проблем, охоплених темою дослідження. Зазначене дослідження базується на комплексному, системному підході, характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень. Це значною мірою обумовлено і характером дослідницької бази – здобувач використав широке коло наукових праць з кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи. Детальному аналізу було піддано нормативно-правові акти України, які регулюють суспільні відносини у галузі кримінального процесу та судово-експертної діяльності. Також вивчено й узагальнено слідчу та судову практику в частині призначення судових експертиз та використання їх висновків у кримінальному провадженні. Враховано сучасні досягнення теорії кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи щодо правових, організаційних і тактичних засад судової експертизи. Таким чином результати дослідження, сформульовані в дисертації положення, висновки та рекомендації є науково обґрунтованими.

***Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння  
здобувачем методологією наукової діяльності.***

У дисертації на належному науковому рівні висвітлено історичні аспекти становлення, сучасний стан і перспективи подальшого розвитку судової експертизи в кримінальному провадженні.

Дисертантом були використані сучасні методи наукового пошуку, типові для такого виду наукових досліджень. Зазначена у вступі до дисертації сукупність методів є достатньою для проведення заявленого дослідження. Зокрема здобувач використав методи формальної логіки, системно-структурний, історико-правовий, порівняльно-правовий, соціологічні методи. Це дозволило вирішити в дисертації низку теоретичних та практичних проблемних питань проведення судової експертизи в кримінальному провадженні з використанням сучасної методології.

***Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.***

Сформульовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у практичній діяльності – при підготовці і проведенні експертиз у кримінальних провадженнях; у нормотворчій діяльності при формуванні та удосконаленні положень КПК України щодо проведення експертиз у кримінальному провадженні; у навчальному процесі в закладах вищої юридичної освіти – при викладанні кримінального процесу і криміналістики, підготовці підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів.

***Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.***

Дисертація Бажанюка Василя Васильовича викладена українською мовою на 268 сторінках. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії. Вона структурована і складається з анотації, змісту, вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. В цілому дисертація є завершеною науковою працею.

*Анотація* являє собою узагальнений короткий виклад основного змісту дисертації. В анотації дисертації стисло представлені основні результати дослідження із зазначенням їхньої наукової новизни та практичного значення.

*Основна частина дисертації* складається зі вступу, трьох розділів, що є типовим в архітектоніці такого виду наукових праць у галузі кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи, і висновків.

У *вступі* подано загальну характеристику дисертації, а саме міститься обґрунтування вибору теми дослідження, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мету і завдання дослідження, методи дослідження, наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, наведено інформацію щодо апробації результатів роботи, публікацій, структури та обсягу дисертації.

У *розділі 1 «Загальнотеоретичні основи судових експертиз як засобу отримання доказів у кримінальному провадженні»* проаналізовано точки зору науковців щодо періодів становлення судової експертизи як форми використання спеціальних знань у кримінальному процесі та етапів розвитку судово-експертних установ в Україні. Акцентовано увагу на генезі інституту судових експертиз під час переходу від радянського кримінального процесу до становлення кримінального процесу суверенної демократичної держави

Дисертантом досить змістовно досліджено місце судової експертизи в доказуванні із застосуванням диференційованого підходу до сутності та доказового значення діагностичних та ідентифікаційних висновків судової експертизи в кримінальному провадженні. Розглянуто основні етапи проведення ідентифікаційного експертного дослідження, засади формування та види експертних методик, перспективні напрями удосконалення традиційних та формування новітніх видів судових експертиз.

У *розділі 2 «Процесуально-правові засади проведення судових експертиз у кримінальному провадженні»* ґрунтовно розглянуто специфіку змагальності у кримінальному процесі України та місце судової експертизи в такій його моделі. Запропоновано варіанти вирішення завдань щодо

впровадження зарубіжного досвіду альтернативної експертизи, мінімізації негативних наслідків експертних помилок і можливих зловживань, критеріїв наукової обґрунтованості, повноти та ясності висновку експерта. Ретельно опрацьовано специфіку залучення експерта стороною захисту на стадії досудового розслідування. Визначено недоліки правового регулювання відповідних процедур та запропоновано шляхи їх усунення. Досліджено проблемні питання проведення експертизи за дорученням суду, аналізу й оцінки висновку експерта в суді.

У розділі 3 «*Організаційно-тактичні засади проведення судових експертиз у кримінальному провадженні*» висвітлено особливості підготовки проведення судової експертизи, що розглядається автором як слідча (розшукова) дія, послідовно проаналізовано зміст основних стадій проведення експертного дослідження та специфіку складання висновку експерта. Ретельно опрацьовано проблематику оцінки та перевірки висновку експерта у кримінальному провадженні, в тому числі виявлення експертних помилок. Стосовно висновку експерта надано рекомендації щодо всіх основних стадій як формальної, так і змістовної його оцінки. Також розглянуто допит експерта в контексті його значення для роз'яснення експертного висновку.

У висновках сформульовано основні результати проведеного дослідження, які відповідають поставленій меті і завданням.

Список використаних у дисертації джерел складається з 256 найменувань, що додатково підкреслює достатню теоретичну основу виконаного дослідження.

Таким чином, дисертація відповідає встановленим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання в галузі теорії криміналістики та судової експертизи і містять практичні рекомендації щодо правових та організаційних засад проведення судових експертиз у кримінальному провадженні.

### ***Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації.***

Результати дисертаційного дослідження рекомендуються для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідницькій роботі, при підготовці статей та монографій щодо проблематики призначення судових експертиз у кримінальному провадженні та судово-експертної діяльності.

### ***Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.***

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Бажанюка Василя Васильовича, необхідно звернути увагу й на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. У підрозділі 1.1. автором розглядаються історичні аспекти розвитку судової експертизи як інституту кримінального процесу, а також в контексті функціонування державних судово-експертних установ. При цьому цілком доречно акцентовано увагу на генезі судової експертизи в пострадянський період становлення України як незалежної держави. Разом з цим, як видається, у підрозділі варто було б спробувати упорядкувати за певними часовими рамками новітню історію становлення процесуального інституту судової експертизи в Україні, підкресливши принаймні основні віхи на шляху від етапу пристосування до нових реалій старих норм кримінального процесу до нинішнього стану правового регулювання та функціонування цього інституту.

2. У підрозділі 1.2. «Місце судової експертизи в доказуванні» на с. 41 дисертації автор правильно зазначив, що «...криміналістична діагностика надає відомості, які максимально наближають орган розслідування до вирішення завдання розшуку певного предмету чи речі. Результати діагностичного експертного дослідження можуть мати як орієнтуюче значення, так і значення непрямого доказу в кримінальному провадженні». Але надалі в роботі не розвинуто актуальну, на наш погляд, проблематику

щодо доказового значення діагностичних висновків експертизи порівняно зі значенням ідентифікаційних висновків.

3. У підрозділі 1.3. здобувачем було цілком слушно розглянуто перспективні напрями розвитку судової експертизи в двох аспектах – вдосконалення методик традиційних експертиз і формування нових видів судових експертиз. Проте ці аспекти є настільки масштабними, що навряд чи в одній дисертації можливо розглянути їх усебічно, тому представлені автором наукові положення торкаються тільки деяких видів судової експертизи. Наприклад, поза увагою залишились актуальні напрями розвитку судової комп'ютерно-технічної експертизи, вибухово-технічної експертизи, криміналістичних експертиз матеріалів, речовин і виробів, комплексних судово-експертних досліджень, що в сучасній слідчій та експертній практиці є досить актуальним.

4. На наш погляд, при визначенні перспектив розвитку судової експертизи варто було б більшу увагу приділити значенню молекулярно-генетичних досліджень, оскільки це єдиний вид експертизи, який має фундаментальну наукову основу щодо точності результатів ідентифікації. Доведено надзвичайну ефективність методів і засобів ідентифікаційного молекулярно-генетичного аналізу і водночас високу соціальну чутливість дослідження геному людини. У зв'язку з цим саме криміналістичний ДНК-аналіз став каталізатором перегляду багатьох теоретичних засад судової експертизи, а також значно вплинув на реформування кримінального процесуального законодавства багатьох демократичних країн.

5. У питаннях оцінки висновку експерта, погоджуючись із ствердженням дисертанта на с. 146: «...з огляду на вищенаведену судову практику, можна однозначно стверджувати, що для визначення допустимості висновку експерта важливим є спосіб, яким були отримані докази, що були покладені в основу висновку» відзначимо, що в дисертації варто було більш детально розглянути особливості впливу концепції «плодів отруєного дерева» на оцінку допустимості висновків експертів у кримінальних провадженнях за окремими категоріями кримінальних правопорушень. Крім

того, щодо оцінки наукової обґрунтованості висновку експерта цікаво було б почути думку автора стосовно доречності державної реєстрації методик проведення судових експертиз, конфіденційності змісту таких методик і відповідності такої практики тенденціям розвитку судової експертизи в демократичних державах і засадам кримінального провадження.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони мають на меті запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій науковій розробці проблематики дослідження.

### ***Відсутність порушень академічної доброчесності.***

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Представлена робота є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

### ***Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.***

Дисертація Бажанюка Василя Васильовича на тему «Правові та організаційно-тактичні основи проведення експертиз у кримінальному провадженні», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що характеризуються новизною в постановці і вирішенні проблем судової експертизи у кримінальному процесі.

Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі

змiнами вiд 12.07.2019 р.) i «Порядку присудження ступеня доктора фiлософiї та скасування рiшення разової спецiалiзованої вченої ради закладу вищої освiти, наукової установи про присудження ступеня доктора фiлософiї», затвердженого Постановою Кабiнету Мiнiстрiв України вiд 12 сiчня 2022 р. № 44 (зi змiнами вiд 21.03.2022 р.), а її автор – Бажанюк Василь Васильович, на пiдставi прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора фiлософiї з галузi знань 08 Право за спецiальнiстю 081 «Право».

### **Офiцiйний опонент**

Професор кафедри кримiналістики,  
судової експертологiї та домедичної пiдготовки  
факультету № 1 Харкiвського національного  
унiверситету внутрiшніх справ  
доктор юридичних наук, професор



**Руслан СТЕПАНЮК**